

Vossenbroek, een te laat ontdekt natuurgebied

Vossenbroek bij Epe

Foto: H. J. van Woerden

Het is haast niet voor te stellen, maar het komt in ons dichtbevolkte, goed-verkende land nog voor, dat van de natuur van tamelijk uitgestrekte terreinen weinig of niets bekend is. Zo'n gebied was het landgoed Vossenbroek, gelegen ten zuidoosten van Epe tegen het Apeldoorns Kanaal aan en ongeveer 130 ha groot. Het is niet vrij toegankelijk, maar het was bij de K.N.N.V.-afdeling Epe-Heerde al heel lang bekend als een goed weidevogelgebied en de bejaarde jachtopziener vergezelde vele jaren achtereen de K.N.N.V.-leden in het voorjaar op vroege vogelexcursies. Een enkeling keek daarbij soms ook wat naar de vegetatie en zag zo af en toe wel eens een interessante soort; tot een serieuze bestudering van het terrein kwam het echter niet. Het Staatsbosbeheer verkende het gebied globaal in 1969, achtte de vegetatie niet bijzonder rijk, maar liet zich positief uit over de waarde als broedgebied voor weidevogels en de landschappelijke betekenis.

Meer was van het terrein niet bekend, toen begin 1972 het bestuur van de K.N.N.V.-afdeling Epe-Heerde zich ging realiseren, dat de aanleg van rijksweg 50 - tenminste het gedeelte tussen Apeldoorn en Zwolle - binnen enkele jaren was te verwachten en dat het laatstvastgestelde tracé het landgoed Vossenbroek over de volle lengte zou doorsnijden. Het was beter geweest als de werkelijkheid eerder tot ons was doorgedrongen, maar voor die late reactie zijn wel oorzaken aan te wijzen. In de eerste plaats bestonden de plannen tot aanleg van de snelweg Apeldoorn-Zwolle inmiddels al 40 jaar en na 1945 heeft het tracé als een meanderende rivier tussen Veluwe en IJssel heen en weer geslingerd. Kortom, iedereen wist dat er ééns een weg zou komen, maar waar en wanneer was een bijzonder onzekere zaak. In de tweede plaats heeft de laatste tracé-wijziging, waarbij het landgoed Vossenbroek doorsneden werd, zich in alle stilte voltrokken. We leven snel: zo ging dat in 1967 nog!

Wel beseffende dat de resterende tijd kort was en de kans op het behalen van resultaten klein, besloot de afdeling, het terrein te inventariseren en met het daarvan te maken verslag te streven naar volledig behoud van het landgoed, dus naar verschuiving van het tracé. We begonnen vol moed en met weinig besef van de omvang van het karwei dat we op ons hadden genomen. Vele zomerse weekend-uren brachten we door met veldwerk en langzamerhand begon het landgoed zijn onvermoede rijkdommen te openbaren. Dat was allemaal bijzonder boeiend en fijn om te doen. Het moeizame werk begon pas toen alle lijsten, aantekeningen en gespreksverslagen tot een verantwoord en leesbaar rapport moesten worden samengevoegd. We wilden ons daarbij niet beperken tot de vogels en planten, maar ook de bodemgesteldheid beschrijven en de waterhuishouding, terwijl we bovendien verdedigbare voorstellen moesten uitwerken voor een alternatief wegtracé. Tenslotte kwam daarna nog het tijdrovende en vaak saaie werk van teksten redigeren, doorspreken en typen, illustreren, drukproeven corrigeren, bundelen en verzenden. Het is verleidelijk, nu het verdere verloop van de gebeurtenissen te beschrijven. Dat is echter niet de bedoeling van dit artikel; daarom over de resultaten van het rapport nog slechts een enkel woord. We hadden gedacht dat onze taak met het voltooiën en verspreiden van het rapport was volbracht. Al heel gauw bleek echter dat we ons intensief met de verdediging van onze voorstellen en de daaraan verbonden publiciteit moesten bezighouden. Het ontstaan van een actiegroep, die een snelle aanleg van de rijksweg nastreefde, droeg daartoe niet weinig bij. Met haar doodshoofd-stickertjes die het gevaar van de bestaande weg moesten illustreren, kreeg ze landelijke bekendheid en bij ons de aanduiding 'doodskoppenclub'. Van studiegroep werden we zodoende onbedoeld ook aktiegroep. Tenslotte werden drie bestuursleden van onze afdeling door de toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat Udink persoonlijk ontvangen. Zijn uitspraak, dat tracéwijziging terwille van het behoud van het gebied een z.i. ontoelaatbaar uitstel van de wegaanleg met zich mee zou brengen, betekende dat we ons voornaamste doel niet hebben bereikt. Rest ons nu nog de verdediging van de overblijvende, niet onbelangrijke gedeelten van het terrein, die thans op geen enkele manier beschermd zijn tegen allerlei andere bedreigingen.

Doel van dit artikel is echter te vertellen waaruit de rijkdommen van Vossenbroek bestaan. Allereerst moet de landschappelijke afwisseling worden genoemd. Het landgoed ligt, geografisch gezien, op de grens tussen Veluwe en IJsseldal. Die grens is heel onregelmatig. Tussen dekzandruggen liggen lagere, vochtige gebieden. Die dekzandruggen zijn honderden jaren lang als akkers gebruikt, met schapenmest en heideplaggen (potstalgrond) opgehoogd en omringd met hakhoutwallen. De lagere gebieden bevatten vaak veen en kleine waterloopjes; ze zijn vrijwel overal ontwaterd en ontgonnen tot weiland. In Vossenbroek zijn al die bodemvormen op een vrij kleine oppervlakte bij elkaar te vinden: het gebied bestaat uit akkers op zand, omzoomd met prachtige houtwallen, en een uitgestrekt veengebied, dat grotendeels is gecultiveerd tot weiland maar ook een vrij omvangrijk (10 ha) elzenbos omvat. Doordat de hoogteverschillen op korte afstand vrij groot zijn, is er bovendien stromend water in de vorm van kleine beken, die in het veengebied overgaan in flinke sloten. Voeg daarbij al de overgangen tussen die typen van bodemgesteldheid en bodemgebruik en de betrekkelijke ongestoordheid waarin flora en fauna zich hebben kunnen ontwikkelen, dan is daarmee een globale verklaring van de rijkdom aan levensvormen gegeven.

Uit die rijkdommen kunnen we niet anders dan hier en daar een greep doen. De hakhoutwallen behoren tot het eikenberken-bos, het gewone bostype van de pleistocene zandgronden. De grond is o.a. door de vroegere bewerking wat verrijkt; zo vinden we in Vossenbroek veel Witte klaverzuring, Dalkruid en Veelbloemige salomonszegel in

deze boswallen; ook veel varens en op één plaats Lelietjes-der-dalen. De zomen van de boswallen hebben eigen soorten, waarvan hier opvallen de mooie Grootbloemmuur en de in onze streek zeldzame Valse salie.

Het elzenbroek - eveneens een cultuurbos van oorsprong - is een indrukwekkend bos, moeilijk toegankelijk door de drassigheid en door lianen als Kamperfoelie, Hop en Haagwinde. De soortensamenstelling is sterk afhankelijk van de vochtigheid en de lichtinval. De elzenopstanden in Vossenbroek zijn grotendeels aan de droge kant, zodat ook soorten uit het eikenberkenbos er in doordringen. Zo valt hier de massale groei van Rankende helmbloem op en zelfs het Dalkruid is al tot dit milieu doorgedrongen. Karakteristiek voor het elzenbos zijn de Zwarte aalbes en de Elzenzegge (*Carex elongata*). Het bos is tóch rijk aan zeggen: IJle zegge, Zompzegge, Elzenzegge, Cyperzegge en Stijve zegge. Op open plekken komt Gagel voor, zijn de felblauwe bloempjes van het Glidkruid te vinden en de sierlijke, fijnverdeelde bladen van de Melkeppe.

Weer heel andere planten bevolken de smalle beekjes. Het kwelwater van de hoge enkgronden schept hier en daar geschikte milieus voor planten zoals de Bittere veldkers, een vrij zeldzame verwant van de Pinksterbloem, en voor de Klimopwaterranonkel, die nog schaarser is. Opvallende soorten in de beekjes zijn verder de Slanke waterkers (*Nasturtium microphyllum*) en de Beekpunge, een ereprijssoort.

Slanke waterkers

Zwarte aalbes

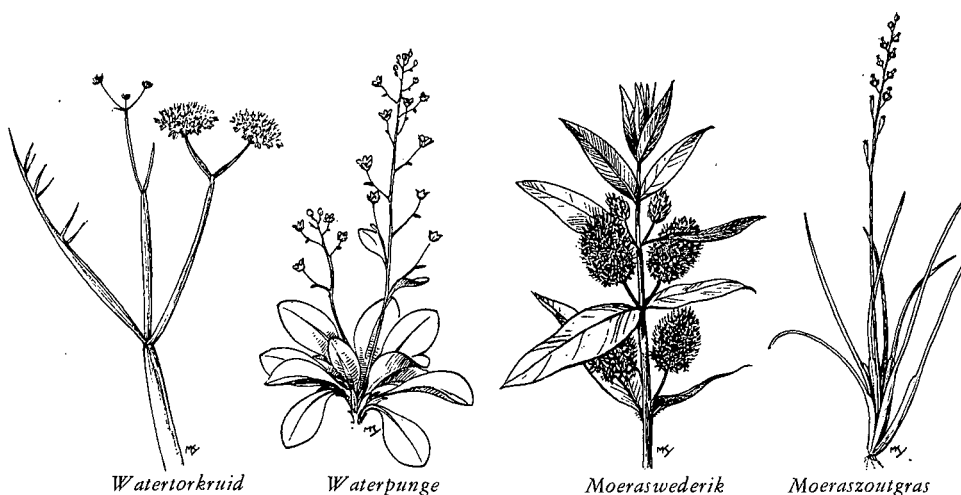

Beekpunge

In het veen gaan de beekjes over in sloten met weer heel andere vegetaties, afhankelijk van breedte, diepte, voedselrijkdom en mate van verlanding. Al deze watertjes en hun oevers bevatten zodoende een groot aantal soorten van de meest uiteenlopende aard. Er zijn grote moeras- en waterplanten onder zoals Gele plomp, Zwanebloem en Pijlkruid. Onverwacht is de verschijning van de Mattenbies in deze kleine wateren en opvallend de prachtige bloei van de Grote boterbloem. Wateraardbei, Waterdrieblad en Waterviolier wijzen weer op heel andere milieus, terwijl in verlandende slootjes Moeraswederik en Pijptorkruid de aandacht trekken.

Een van de opmerkelijkste vondsten was een rijke groeiplaats van de Waterpunge, een verwant van de sleutelbloemen, met trosjes kleine witte bloemen. De soort komt in het kustgebied in matig zilt milieu (duinvalleien, slootkanten) algemeen voor, maar is in het binnenland toch wel iets bijzonders en - voorzover bekend - voor de Veluwe geheel nieuw. De vondst wordt des te treffender omdat op dezelfde plaats en ook elders in het terrein op overeenkomstige plaatsen het Moeraszoutgras werd gevonden.

We hebben getracht, aan de hand van het aantal gevonden plantensoorten tot een waardering van het terrein te komen. We kunnen daar binnen het kader van dit artikel niet uitgebreid op ingaan, maar een enkel cijfer is toch wel illustratief. Het geïnventariseerde

deel van het terrein is ± 1 km². Het landelijk gemiddelde soortental voor hogere planten is ± 70 per km². Een gemengd Veluws bos- en heidegebied komt tot 50 à 75 soorten, terwijl andere natuurgebieden langs de rand van de Veluwe een soortenaantal tussen de 100 en 200 hebben. In Vossenbroek vonden we 280 soorten!

Nu is de plantenrijkdom natuurlijk niet de enige maatstaf voor de waardebeoordeling van een natuurgebied. Variatie in landschap en daarmee in vegetatie brengt echter ook variatie in andere levensvormen met zich mee. De vogelwereld is globaal verkend. Het aantal broedende soorten is ruim 70, exclusief een vijftal twijfelgevallen. Het aantal waargenomen soorten is ruim 100. Onder de weidevogels zijn Kievit en Grutto in grote aantallen vertegenwoordigd. Minder talrijk zijn Tureluur en Watersnip, terwijl van de Kemphaan de laatste jaren helaas geen broedgevallen meer zijn waargenomen. Ook de mossen- en mycoflora bleken belangrijk.

Uitgebreide gegevens over bodem, flora en fauna, compleet met soortenlijsten en een plantensociologische beschouwing zijn te vinden in het ruim 60 pagina's tellende rapport 'Vossenbroek, bedreigd natuurgebied', dat de afdeling begin 1973 uitgaf. Het is inmiddels uitverkocht. De afdeling overweegt een herdruk, waarin dan ook de mossenlijst wordt opgenomen. Leden kunnen de tweede druk bestellen door overmaking van ten minste f 9,— op giro 98 99 45 t.n.v. de penningmeester van de afdeling Epe-Heerde van de K.N.N.V. (prijs voor niet-leden f 12,—). Voor hen die het rapport reeds bezitten, is de mossenlijst afzonderlijk verkrijgbaar voor f 1,25.

De aanleg van de weg is inmiddels aanbesteed. Vossenbroek zal in twee kleinere stukken worden geknipt, die elk ook weer van verschillende kanten bedreigd worden. Minister Udink heeft ons toegezegd, mee te willen werken aan een studie om te komen tot beperking van de schade die het gebied door de wegaanleg zal lijden. Wij hopen dat dit resultaten zal hebben, maar lokale omstandigheden temperen ons optimisme wel. Rest ons slechts de kleine voldoening dat te elfder ure is vastgelegd wat de betekenis van het landgoed Vossenbroek was, en de hoop dat de aantasting van dit natuurgebied, *die o.i. vermeden had kunnen worden*, nog weer eens de noodzaak aantoont van spoedig onderzoek van andere bedreigde gebieden en zo nodig van actie voor het behoud ervan.

Adres van de schrijver:

Tekeningen: M. J. Ch. Kolvoort